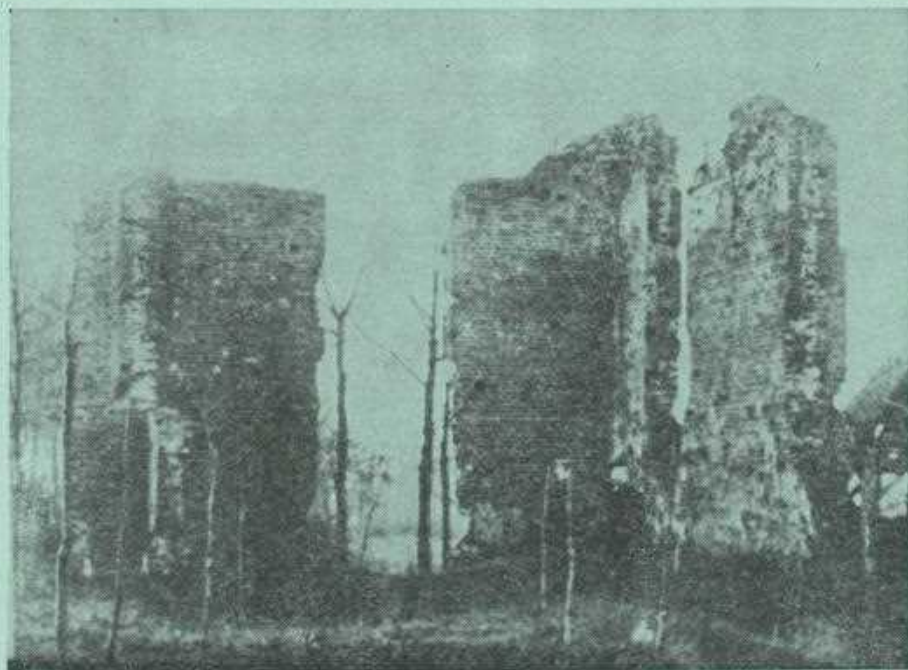

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

de ruïne van de st. joriskapel te vragender,
naar een foto omstreeks 1900.

Voorwoord.

L.S.,

Gaarne voldoe ik aan het verzoek van ons verenigingsbestuur een inleidend voorwoord te schrijven voor het eerste periodiek van onze "Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde". Het is het product van veel arbeid, die door de redactie-commissie, bestaande uit de Heren J.N.E.A. van der Velden, pater H. Reiders O.F.M., A.J. Eiting, A.B.R. Kruip, A.J. Meijerink en S. Bovenga verricht werd. Zij beschikt gelukkig over een grote copie-voorraad, waaruit deze eerste periodiek kon worden samengesteld, terwijl het restant van deze voorraad gepubliceerd wordt in de periodiek(en) van het jaar 1973. Het klem wordt aan leden en niet leden verzocht, zoveel mogelijk bijdragen te zenden aan de Heer S. Bovenga, Chopinstraat 7, Lichtenvoorde.

Het nut van de "Vereniging voor Oudheidkunde te Lichtenvoorde" wordt door sommigen in twijfel getrokken, men beschouwt de vereniging als een groepering van mensen, die een privé-liefhebberij willen beoefenen. Weet dan, dat de doeleinden van de vereniging, zoals die in de statuten vermeld staan, zijn bescherming van de oudheidkundige monumenten te Lichtenvoorde, beoefenen van de heemkunde, verzamelen van waardevolle bodemvondsten. Wat het eerstgenoemde betreft, aan oudheidkundige monumenten is Lichtenvoorde arm, maar wat er is, laten we dat behouden zo mogelijk aanvullen. Ik denk al schrijvende aan de gevelwand van de Varkensmarkt ("De Hagen" een betere naam?).

Het situeren van vakwerkhuizen, die elders worden afgebroken, in de buurt van het terrein, waar vroeger het kasteel stond, herstelt de oude kern van Lichtenvoorde. Van deze kern uit, is Lichtenvoorde gegroeid.

Onderzoek van ontstaan en herkomst der dingen geeft beter kennis van de waarde van huidige begrippen en toestanden. Het is niet de bedoeling van een Oudheidkundige vereniging het bewaren en conserveren van dingen met als enige norm de ouderdom. Bewaren van oud cultuur-goed kan geschieden op grond van de schoonheid van de zaak. Ik denk daarbij aan de evenwichtige raamverdeling der trap-en tuitgevels en aan de saksische boerderijen in ons eigen woon-gebied, wat geeft de aanblik geen rust en wat kan de vakverdeling niet bekoren. Restauratie van oude hofjes zoals dat in Middelburg en Leiden gebeurde, geeft een goede behuizing en vormt in de drukte der steden een oase van rust, soms ook van groen. Navogenswaard is de herbouw van het Bergkwartier in Deventer, bekoorlijk voor het oog tevens een aanwinst voor de wonivoorraad.

Beoefenen der oudheidkunde is gerelateerd aan de geschiedenis-beoefening. Het woord geschiedenis kan weerstand oproepen, oorzaak van deze weerstand is vaak de inhoud van het geschiedenisonderwijs.

Wanneer dat uitsluitend bestaat uit van buiten leren der regeringsjaren van gekroonde hoofden en de namen van grootgrond bezitters uit vroeger eeuwen in plaats van onderricht in cultuurgeschiedenis en in de sociaal-historische ontwikkeling, die ons een juiste evaluatie leert van de huidige instituties en normen.

Het is zinvol in de straatnamen de herinnering te laten voortleven aan oude perceelsnamen en hofgoederen; vaak bewaren deze namen de karakteristieken van de streek in vroeger tijd. Ik denk hierbij aan de lezing van drs. C Th. Kokke; wat gaf deze lezing van drs. C. Th. Kokke geen inzicht in ontstaan van het Zieuwent en de immigratie; hoe kan dialectonderzoek ons niet helpen bij het opsporen van de herkomst van een bevolking en bestaande tegenstellingen begrijpen, die dan makkelijk overbrugbaar worden.

De voorgenomen restauratie van de Japikskapel te Vragender moge tonen, hoe de "Vereniging van Oudheidkunde te Lichtenvoorde" daadwerkelijk haar bestaansrecht bewijst. Dat zij op deze weg moge voortgaan is de wens van het hele bestuur.

Tot slot een woord van dank aan allen, die voor het tot stand komen van dit geschrift moeite noch tijd gespaard hebben.

De Voorzitter,

A.C.H. de Nooyer.

De Lichte Voorde.

De talrijke beken in Oost-Nederland hebben eeuwenlang het verkeer bemoeilijkt. Over een sloot met stilstaand water en vaste oever kan een spijk of brug van rijshout en plaggen een blijvende verbinding leggen.

Bij de toemalige beken had zo'n overbrugging weinig zin. Beken verleggen vaak hun bedding en hun breedte spant zich uit met het stijgen van het water. In de wintertijd waren het stromende waterplassen. De woeste drift van de vloed zou dan ook menige brug wegspoelen.

Bij afwezigheid van een brug kruiste het verkeer een beek op een ondiepe plaats, waar een zandrug dwars dóór de bedding lag. Met takkebossen en plaggen kon men de doorgang nog ophogen en verstevigen. Vooral wilgenhout, dat zich laat vlechten, was geschikt voor de aanleg en verbetering van zo'n onderwaterdam. Aan die wegenbouw herinnert wellicht nog het gezegde: "Vroeger, toen de wegen over de wilgenbomen liepen".

De doorwaadbare plaats, waar het verkeer door een beek trok, heette een voorde. Dit woord komt nog voor in de namen Amersfoort, Breedevoort, IJzevoorde, Vorden en Koevorden. Binnen het gebied van onze gemeente lagen vier voordes. Langs de grens met Winterswijk stroomt de Schaarsbeek. De doorgang heette Schaarsvoorde. De weg van Groenlo naar Aalten had in Vragender eertijds een meer westelijke richting dan thans. Hij kruiste toen de Rentinkbeek bij Hulsevoort. Deze boerderij is verdwenen. Maar de naam ervan wijst nog de ligging van de voorde aan. Als kenmerk wordt tevens de begroeiing met hulst aangegeven. Maar het schijnt, heeft die boomsoort zich in deze omgeving nog lang weten te handhaven. Volgens zeggen omgaf een altijd groene krans van hulst ook de naburige kapelruïne. Met de aanplanting van eiken verviel deze romantiek. Ten oosten bij de kom van Lichtenvoorde lag de Rosvoort. Hier werden de paarden door de beek naar de weide gedreven. Overeenkomstig is de naam Koevorden aan een voorde voor koeien ontleend en heet Oxford naar een voorde, waardoor de ossen hun weidegrond opzochten. De naam Rosvoort is te deftig voor de volkstaal. Boeren zouden het woord paardevoort gebruikt hebben. De burchtheer van Lichtenvoorde zal Rosvoort gewenst hebben, omdat dit bij zijn stand paste. In plaats van werkpaarden hield hij een stoeterij krijgsgrossen. De omgeving van het Hof in Lichtenvoorde was eertijds erg drassig. Er was hier zelfs een veenbrug van dwarsliggend hout over de weke beekklei gespreid.

Mogelijk kruiste deze knuppelweg dichtbij de Hofbeek. De ondiepe plek, waar het verkeer door deze beek trok, had men de Lichte Voorde genoemd. Het woord "lichte" getuigt voor de tintelende helderheid van het beekwater op deze plaats. Eenzelfde indruk wordt weergegeven door de naam Lichtenbeek bij Arnhem en Lichte-water in Noord-Holland.

Meermalen heeft zich bij een voorde een nederzetting gevestigd.

Amersfoort, Koevorden en Burgsteinfurt zijn een voorbeeld daarvan. Een voorde trok de handel aan, omdat alle vervoer daar langs moest komen. De beek leverde stuwkracht voor een watermolen. Voor een adellijke heer was het aantrekkelijk bij een voorde een hofgoed met molen te stichten en daar tevens tol te heffen. Wilde hij zijn heerlijkheid beveiligen, dan moest hij daar de toegang met een versterking afsluiten. Zo iets is ook bij de Lichte Voorde gebeurd.

In 1312 ontstaat er zelfs een twist over de burcht te Lichtenvoorde.

De bisschop van Munster eiste, dat de heer van Borculo het bouwwerk zou afbreken. Maar het schijnt, is de sloping niet doorgegaan. Wegens het bezit van een burcht kon Lichtenvoorde zelfs een eigen heerlijkheid worden.

Zonder die Lichte Voorde was hier wellicht nooit de nederzetting ontstaan, die nog altijd de naam van haar oorsprong draagt.

In de Hofbeek lag een voorde, die wegens de opvallende helderheid van het water de Lichte Voorde werd genoemd.

Hierbij ontstond een nederzetting. Ze kreeg de naam van de voorde. Maar zoals bij plaatsnamen meestal het geval is, verviel daarmee het lidwoord.

"De Lichte Voorde" werd "Lichtenvoorde."

De heer van Borculo liet hier een burcht bouwen, die het middelpunt werd van een eigen heerlijkheid. De gemeente Lichtenvoorde, die tijdens de Delftse Republiek ontstond, heeft dezelfde omgrenzing als de vroegere heerlijkheid.

M. Reinders O.F.M.

Vorden.

P.S.

De naam Lichtenvoorde heeft dus dezelfde betekenis als het Blankevoort aan de Berkel bij Lochem. Voor het tegenwoordig taalgevoel is "Blankevoort" duidelijker.

Het Vroegere Vragender.

To ik nog mo zonne bungel van ne jongen was, wonnen ik ien ne andere nâber-schop, en ien den hook wonnen ok ne nâber, den hier altied anusprokkene worden as Boskamp, mōar dat was 't hoesnaam en neet de van; van zienen van, hete ne Strikkeling. Den olden boer hete Aorend Jan en ziene vrouwe Geertrui. Ze hadden vier kindere, dree deern en nu jonge. Den jonge hete Jan Hendrik. Dan was ter ok nog zo-n old vrommes in 't hoes, deeDa hete. Dat was nog ne meuje van Aorend Jan, mōar dee was neet goad gaar erwordene; de leu zeēden, doar hadden ze un paar holtboesken meer onder verstokken motten, ze nuunden ear altied Boskamps koeze, dat was vrogger den bijnāam hier vur zo'n vrommes. Dee Da hek kwelleke good ekend, ze is al wattieds ustorvene, ik wedde nog, dat euze va's ôavends nōar den Boskamp mos hen vrinden oprekken en pōsten halen veur ut anzeggen van de familie on de nōabers en veur het doōn boāden, dat was noāberplicht. De Boskamps hadden gin grote bouwerije. Zo veer ik wedde, hadden ze hendig pereke, un broenen, vijf melkkonen, één drechtige starke 2 kalvere 6 biggen en ne 30 hondere. Vrogger wazzen ze wōnner ewest, mōar to torend Jan eheurd hadde, dat zienen heerschop ut pleātsken ok wal verkopen wol, hadde ut ukof 't Wazzen doodvromme leu en ze boereerden good. In den goorden, dee wal un spint hooks groot was, verbouwenze van alles zo als boeskool en moes en luk mangelen; ok hadde dōar un weerweddenbos stōan veur wedden, um bennen te maken. Ik genk der 'swinters 's oāvonds wal us hen en dan was Aorend Jan vake an 't bennen maken, da konne lomp good; hee maken der ok nog wat veur andere leu en dee brachten um sometied ok olde bennen, um oet te lappen; hee had sarres 't applenland altied bennen genug. Nu kere is Aorend Jan bedruuft te pas ukommene met ut van de kōare vallen; to is hee met de dunhegge op un had dinge terecht ukommene en is hee un peusken beduzelig ewest; ik hebbe later udacht, datte van dat vallennet op de dunhegge wal wat ôavereholden kon hemmen; ne kere op ne harsdag kwam ik ter en to zēe Geertru, dat Aorend Jan 't reeh neet good hadde, hee was luk sloerig; 'sanderen daags genk hee noks dood. Hee was nog kwelleke vijf en zestig jōar; Geertruut was zowat van den eigensten older. To genk dat pōsten halen veur euze vader weer vedan. 't Was nōberplicht, zolang at ut liek bōaven eerde stond, um 'snachts dōarbij te waken, dat mot un ôaverbliefsel wezzen oet den tied van de losse hoezen; ik hebbe heuren zeggen, dat to de rotten wal us de ôaren van un liek afuvrettene hadden, ik hebbe met un andere nōber, dat mos met 2 man, ok nog un nacht ewaakt bij Aorend Jan, mōar ik hebbe gin ontuug

uzene. Dee 3 deerns bunt al wattieds oetutrouwt, veur dat Aorend Jan storf. Un peuske nōa de begrafenisse van Aornt Jan zēe Geertruu teggen Jan Hendrik jonge ij mot mōar ne vrouwe opzuuken, we kunt ut met eus beiden neet an de gange holden, ik bun ok neet jonk meer. Dōar had Jan Hendrik gin grote muite met; hee was neet noffelig en eerder okal luk uscharreld met ne deerne; hee hat dan ok wattieds de schadden dreuge. Ik gleuve dat ze oet de buurte van Hoksebarge kwam en ze had in Austi bij un boer edeend as maag. Jan Hendrik brach ze ne kere met nōar den Boskamp veur kennismaking met Geertruu en um de bouwerije te bekieken; 't was een flink stoer vrommes. 's Andrendaags zēe Geertruu teggen Jan Hendrik: 't liek mij wal un vlotte deerne, mōar mij dug ze is wat drieste vōr eus soort leu, ik hebbe ezene, ze wōs zich met zeepe; Jan Hendrik zēe, och mooder, dat doet rechtevoort al meer boerenleu, ik leuve, dat wee dōar ok mōar met begint en wieders hek wal uheurd van den boer in Auste, dat ze duftig arbeiden kan, ok boerenwark en dat kump eus wal te passe not de va dood is. Dōar worden afusprokkene, dat het kommende veurjōar de trouwerije zol wezzen. Zee hep un beste broetlagte ugevuene, dōar worden duftig utrakteerd en etten was ok onwies gōad; ze hadden ok een kalf uslacht. De jonge vrouwe hete Miene; ze kreg van euren boer oet Augste ok un dregtige starke met as broedske, dat was wal un bewies, dat ze good voldōan hadde. Geertruu was ter good van inodder, dat Jan Hendrik zo'n flinke vrouwe hadde. De vrouwleu verstnnen zich good; Miene was zo wies, dat ze Geertruu den slief leet holden en dat scholt vōlle. Ze drogen beiden een zimmezetjen. Met 't melken en 't poggen voren trokken ze zich un olden keel of boezeroen van de mansleu erōaver hen en bonden zich un brunte veur, dan worden het zimmezetjen neet zo gauw zwat. Miene kon boeten duftig arbeiden van alle wark, veuren met den broenen kon ze net zo good as Jan Hendrik. To den hen haver zēen gink, spanden Miene ut peerd veur de eide en begon mangus te slichten. Ze kon ok good grus meēn met de zwaa, van dat poggengrus. Ikke hebbe us ezene, dat ze poggen voren, ze deed earste een lōagsken grus in de zomp en dōar got ze zo'n meelsloerije dāaverhen oet un kuuve. Mien genk geerne met Jan Hendrik boeten warken; ne keer 'smorgens wollen ze nōar de mōat hen wuulen heupen lieken en to ze langes het hoenderhok kwamen, zēe Miene, Jan Hendrik wocht effen, mōar ij mag ok wal mangus angōan, ik wil earste ien 't hoenderhok kieken, of ter ok windeiere onder ut rekke likt, dee bunt veur eus nog good um op te etten en at de hoender ze opvret, dōar kunt ze eiere vretten met learn. Ik leep ieder bots bij de leu in en eot;

ik mos der dan vake koffie met drinken en kreeg ter meestentied un beschuut-
te of un möpken bij. De leu wazzen good gefs en 't was ter ok relk, ij konnen
der grus wat gebroeken. Ik hadde al us ne strok um de schosteen zeen fland-
sken en to ze roem een joâr utrouwd wazzen kwam den stork deur de schosteen
hen en brach Miene ne duftigen jongen zünne van een pond of zeuven, dôar
wazzen ze allemôale onwies blij met. Miene kon dôarnôa ut zimmezetje neet
meer broeken, dat was eur vól te lastig of, at ze den kleinen wat gevven mos.
Ze nuumden um Aornt Jan, nôa zien grotva. Den kleinen was good liek en reg,
hee namp good in en met ut half jôar was ut al un heelen búkkart. Hee greuën
ok wieter good deur en met de 2 jôar genke mangus al nôa de nôabers hen spöl-
len. Tote een jôar of veere was, zêe Miene op een morgen teggen Jan Hendrik
ik wedde neet wat euzen kleinen toch schelt, hee kremeneert zo en no hek met
't verhêegen ezene, datte op de hoet vol rooje púkkeltjes zit, komp ok us
kieken. To Jan Hendrik ut ezene hadde, zête, ik wet ut neet vaste, môar 't
kon de iewaske wal us wezzen, lôat ut euze mooder us zeen, dee wet dat better
To Geertruut der bij kwamp, dee zoog ut voort wal en zêe, bo wisse dat is de
iewaske, dat kriekt alle kindere; ij mot um môar good in de warmte hollen,
dan word 't gauw better. Zo lêfdén dee leu dôar to met mekare hen op den
Boskamp. Of den stork later nog weer uvloggene hef, da bunk neet gewaar c
ewordene.

Vragender VI/111-MCMLXXII

W.A. Hegeman

Steenkampweg 2.

Verklaring van de voornaamste dialect woorden in deze tekst.

vrinden oprekken en pösten halen = de namen van familie, burenen, enz. noteren
die de dood aangezecht moest worden en genodigd op de begrafenis en dan wer-
den die posten door de burenen bij loting onderling verdeeld; ik hob het mee-
gemaakt, dat er wel 15 burenen opstap moesten.

Verklaring van de voornaamste dialect woorden in tekst van VI/III-MCMLXXII.

nôaberschap = buurtschap.
nôaber = buurman.
de van = de familienaam.
vrommes = vrouwspersoon.
meuje = tante.
kwelleke = nauwelijks.
wattieds = al gauw.
henstig pereke = klein paard.
drechtige starke = grazende maal (jonge koe).
wônner = pachter.
heerschop = landheer (eigenaar).
doodvromme = goede.
goorden = gaardengrond, laag bouwland.
spint hooks = oude maat, $\pm 2,5$ are.
luk = wat.
weerdweddenbos = teenhout, griend.
lomp good = heel goed.
sarres = herfst.
kôare = kar.
dunhegge = de slapen.
beduzelig = bewusteloos.
sloerig = moedeloos.
noks = onverwachts.
liek = lijk.
gin ontuug uzene = geen ratten of ander gedierte.
storf = overleed.
muite = moeite.
noffelig = achterlijk.
scharren dreuge = tot overeenstemming gekomen met de meid.
Auste = Avest, buurtschap bij Groenlo.
maag = dienstbode.
stoer = flink gebouwd.
drieste = deftig.
wôs zich met zepe = wassen met zeep.
rechtevoort = tegenwoordig.

duftig = goed, best.
onwies good = bijzonder goed.
slief = potlepel, koken.
poggen. = jonge varkens.
brunte = schort van jute zak of blauw katoen.
zëen = zaaien.
eide = eggen.
mangus = al vast of intussen.
slichten = fijn maken met de egge.
grus = gras.
zomp = voerbak.
meelsloerije = dun meelbeslag.
kuuve = kuip.
wuulen heupen lieken = molshopen uit elkaar maken.
angôan = doorlopen.
ieder bots = dikwijls.
môpken = koekje.
gefs = gastvrij.
relk = schoon, helder.
stork = ooievaar.
zûnne = zoon.
bûkkart = goed uit de kluiten gewassen.
greuën = groeien.
kremeneren = vervelend, onrustig.
verhêegen = verschonen.
hoot = lichaam, huid.
iewaske = mazelen.
zoog = zag.
bowisse = ja zeker.
vladdarsken of uvloggene = vliegen.
zimmezetjen = soort bef voor tot het middel en achter dito, zonder mouwen, op éne schouder met een paar knoopjes dicht gemaakt, onderaan het achterste deel aan weerskanten I lus, en het voorste stuk aan weerskanten een band werd door de lussen van het achterste deel doorgehaald en voor op de buik vastgesjort, waardoor de vrouwen van voren plat werden.

Markante Spreekwijzen.

Een aantal merkwaardige zegswijzen—in feite slechts een greep uit veel meer—verzameld door leden van de werkgroep dialectstudie "De werkgroep is er zich van bewust dat er klankverschillen e.a. bestaan tussen het Lichtenvoordse van de verschillende kerkdorpen in de gemeente Lichtenvoorde " moge dienen als een eerste bijdrage voor een jaarboek van de nog prille Oudheidkundige Vereniging "Lichtenvoorde". Ze zijn genomen of opgetekend uit het dialect van Lichtenvoorde zoals dat in de dertiger jaren vrij algemeen en thans nog in kleine enclaves (bij oudere mensen op enigszins geïsoleerde boerderijen en bij oudere mensen in de dorpskernen die zich niet of nauwelijks hebben laten 'besmetten') gesproken werd en wordt.

Voor de jongere speurder die zijn oren spitst, is het nog mogelijk talrijke dialectvormen en betekenissen uit die periode te registreren en/of te reconstrueren. Het is duidelijk dat bovengenoemde periode belangrijker is ook, omdat door de moderne communicatiemiddelen veel, zo niet bijna alles, dreigt te verdwijnen. De tijd dringt wel maar mag ons niet verleiden tot overhaast werk. Om de spellingchaos niet nog groter te maken werkt de groep zoveel mogelijk met de tekens en bijbehorende klankinhouden zoals ze gebruikt worden door Deunk en Entjes in hun idioomverzameling van het aan het Lichtenvoords grenzende en verwante dialect van Winterswijk.

G.H. Deunk en H. Entjes: Het Dialect van Winterswijk.

Deel 1 Woordenboek van het Winterswijks. Sasland 1971. Groningen.

1. Zee 'm es: glie:sken!

Wat heeft hij stiekum plezier!

2. Wat ne strunken^brander!

Wat een lui varken! Vermoedelijke herkomst; Bij het aardappelen rooien werd ook het loof verbrand; dat was prettiger en gemakkelijker werk dan het rooien zelf.

3. Dee hebt de schadden dreuge!

Die twee hebben verkering (vooral in verband met naderend feest).

De 'schadden' (met de 'veldschadden') vormden de bovenste laag van het veen; daaronder kwamen de 'bonken'= turf en dan de eigenlijke Brandstof 'kluun'. Als de 'schadden' droog waren brandde het vuur beter.

4. Op 'n kneppert gòdn.

Op het allerlaatste nippertje ergens naar toe gaan.

5. Zee is neet hallef rèllik.
Ze ziet er slonzig uit; niet schoon.
6. Wat is ter dan mien leeve kie; vedölleken?
Wat is er aan de hand, lieve schatje? (Oma tegen pruilend kind).
kie:ve = wang. döl = lieveling.
7. 't Kump te peard en 't geet te voet.
Ziekte bij oudere mensen komt snel opzetten en geneest langzaam.
8. 't Hemp vergettene, vrog verslettene.
Als je je niet voldoende kleedt wanneer je nog jong bent, krijg je later last van rheuma.
9. Waar ow! hee is zoo hellig as ne bandrekkel!
Pas op! hij is woedend. 'Bandrekkel' = wazakhond (verm.).
10. Kwaakeri-je! Een zittend gat hef altied wat!
Je moet niet zo over pijn klagen; steek je handen maar eens uit de mouwen.
11. Ik bun d'r met in de biesterbaane.
Ik ben het spoor bijster; ik weet het niet meer.
12. De kóóre is ear ekiept (opeslaagene).
Ze heeft een miskraam gehad.
13. Wel slöp in 'n bouw is 'n jöör in de rouw.
Wie in de oogsttijd ('bouw') niet werkt heeft er een jaar lang spijt van.
14. Better de bokse an de weege eschöörd as 'n old wief in bedde eböörd!
Beter de broek aan de wieg gescheurd, dan een oudere vrouw in bed getild. Je kunt beter met een jonge vrouw trouwen (kinderen) dan met een oude.
15. Better ne olde kachele dee brendt, as ne ni-je dee damp!
Trouw een oudere vrouw, ze heeft ervaring. (pendant van 14).

N.B. Het is de lezer duidelijk, menen wij, dat de spelling van een taal (dialect is ook taal) steeds achterop loopt bij de ontwikkeling van een taal, vooral als we taal in eerste instantie als gesproken communicatiemiddel zien; afgezien daarvan is het zelfs onmogelijk om exact alle tekens te bedenken om alle in een taal op een bepaald tijdstip voorkomende klanken of klankgroepen weer te geven, zonder in een onbruikbare chaos verzeild te raken. Toch is het voor ons van belang te weten of beluisterd te hebben dat het teken 'a' een verschillende klankwaarde heeft in 'balkensleet' en bandrèkkel'; dit is echter nauwelijks realiseerbaar op een schrijfmachine.

Voor u gelezen in: "Holland in vroeger tijd" 18e eeuwse beschrijvingen van steden en dorpen in Gelderland, bewerkt door Dr. J.A.B.M. de Jong te Nijmegen. Oor spronkelijk uitgegeven te Amsterdam bij Isaak Tirion in het jaar 1742.

In het graafschap Zutphen waren in het jaar 1742 vier Ambten, vier bannerijen en negen Heerlijkheden, een groot aantal adellijke Huizen, Leenkamers enz.. De negen Heerlijkheden zijn; Borculo, Bredevoort, Gendringen en Etten, Didam, Westervoort, Lichtenvoorde, Verwolde, Lichtenberg en Keppel.

Over de tiende Heerlijkheid Anholt werd in de 18de eeuw nog getwist of ze al dan niet tot het graafschap Zutphen behoorde.

Wij willen U, uit boven genoemde uitgave, vier beschrijvingen doorgeven van de Heerlijkheden Borculo, Bredevoort, Lichtenvoorde en Anholt.

Heerlijkheid Borculo. De Heerlijkheid Borculo ligt tussen Lochem en Grol. Al vroeg heeft zij onder afzonderlijke Heren gestaan.

Hendrik is de eerste Heer van Borculo van wie men in de Geschiedboeken melding vindt gemaakt. Hij leefde in het jaar 1190. Borculo is naderhand door huwelijk aan het Huis Bronkhorst gekomen. Na de dood van Joost van Bronkhorst, die in het jaar 1553 zonder kinderen na te laten was overleden, ontstond er een geschil over Borculo tussen graaf Rudolf van Diephout en de erfgenamen van de Heer van Bronkhorst.

Diephout werd in het ongelijk gesteld, maar de twist over Borculo was hiermee niet van de baan. Immers, de bisschoppen van Münster beweerden sindsdien dat deze Heerlijkheid een Leen van hun bisdom was; toen mengden zich ook de Staten van Gelderland in de twist. Het Hof van Gelre, waarin verschillende Raden uit Holland, Utrecht, Friesland enz. als bijzitters beroepen waren, deed in het jaar 1615 uitspraak ten nadele der Münstersen. De Geldersen moesten hun rechten op Borculo evenwel gewapenderhand staande houden. In het jaar 1666 heeft de Münsterse bisschop, Barend van Galen, zijn eisen op Borculo opnieuw kenbaar gemaakt en zich van het plaatsje meester gemaakt, maar in 1674 heeft hij weer moeten verlaten en sindsdien is de Heerlijkheid Borculo met Zutphen verenigd gebleven. Tegenwoordig (1742) is KAREL FILIPS, geboren rijksgraaf van Wartensleben en Flodorf, Heer van Borculo. Van zijnentwege zijn er een drost, richter, landschrijver en advocaat-fiscaal over deze Heerlijkheid aangesteld. De landschrijver bekleedt ook het ambt van secretaris der stad en de advocaat-fiscaal is tevens stadhouder en griffier van de lenen. Volgens Landschaps-besluit van 7 juni 1619 kan men zich van de vonnissen, in het gericht van Borculo gewezen, beroepen op het graafschap Zutphen.

De Heerlijkheid Borculo was destijds zo aanzienlijk, dat zij een eigen ridderschap had. Ze werd in het jaar 1726 door Leopold, graaf van Stirum, verkocht aan de graaf van Flodorf als gemachtigde van de graaf van Flemming, een Saksische veldmaarschalk. De huidige (1742) eigenaar is een van diens neven. Onder de Heerlijkheid Borculo behoren, behalve het gelijknamige stadje, Gelselaar, Geesteren, Eibergen, Rekken en Neede, alsmede enkele minder belangrijke Buurten en Heronhuizen.

De HEERLIJKHEID LICHTENVOORDE.

De Heerlijkheid Lichtenvoorde ligt tussen de Heerlijkheden Breedevoort en Borculo. BARON VAN HEIDE is er tegenwoordig Heer van.

Hij stelt de richter, landschrijver en advocaat-fiscaal aan.

Het belangrijkste dat men hier aantreft is het open stadje en het slot, Lichtenvoorde. Het stadje is klein en heeft slechts een poort.

De Gereformeerde kerk wordt er door één predikant bediend.

Van de te Lichtenvoorde gewezen vonnissen beroep open op het graafschap Zutphen.

Beschrijving der Heerlijkheid Breedevoort.

De Heerlijkheid Breedevoort ligt tussen Münsterland, de Hoogheid Wisch en de Heerlijkheid Lichtenvoorde. Vroeger heeft zij aan de bisschoppen van Utrecht toebehoord, doch naderhand is zij in het bezit geweest van de graven van Loon. In het jaar 1246 werd het kasteel Breedevoort door Herman, graaf van Loon, in leen opgedragen aan Otto van Nassau, graaf van Gelre en Zutphen. Willem, hertog van Gulik en Gelre, verpandde het in het jaar 1388 aan Hendrik van Gemen voor 3000 Franse schilden. Jacob van Bronkhorst heeft er later, met toestemming der Staten van Gelderland, een soortgelijk pandrecht op gehad, maar toen hij in het jaar 1580 de zijde der Spanjaarden koos werd de stad en de Heerlijkheid Breedevoort aan Willem I de prins van Oranje, in pand gegeven. Diens opvolgers hebben deze Heerlijkheid na hem op gelijke wijze een tijd lang in het bezit gehouden. Prins Maurits kreeg ze op 16 December 1612 van 's Lands Staten voor een bedrag van 50.000 gulden in pand. In de jaren 1644 en 1691 is dit pandrecht, telkens voor de duur van 50 jaar, verlengd geworden. In het jaar 1697 evenwel is de Heerlijkheid Breedevoort door de Staten aan Willem III, koning van Groot-Brittannië, af gestaan en overgedragen. Zij behoorde tot diens nalatenschap en werd, bij de verdeling daarvan in het jaar 1732 tussen de koning van Pruisen en Willem Karel Hendrik Friso, prins van Oranje en Nassau, aan laatstgenoemde toebedeeld, die er heden ten dage nog Heer van is. De hoge ambtenaren, die de prins in de Heerlijkheid Breedevoort aanstelt, zijn drossaard en richter, die een plaatsvervangend drossaard en richter onder zich heeft, een stadhouder en landschrijver en een advocaat-fiscaal. De landschrijver betaalt jaarlijks Recognitie van 250 gulden. Soms tijds heeft de Heer dit ambt ook wel eens voor een Recognitie van 3000 gulden ineens vergeven.

Vier Ambten. De Heerlijkheid is in vier Ambten verdeeld: de stad Breedevoort en de dorpen Aalten, Winterswijk en Dinxperlo.

Recognitie is pacht voor het recht om als landschrijver te mogen fungeren.

De HEERLIJKHEID ANHOLT.

De Heerlijkheid Anholt, Tegen het graafschap 's Heerenberg, aan de grens van Münsterland, ligt het stadje en de Heerlijkheid Anholt, waarover vanouds en zelfs nog in deze eeuw getwist is of ze tot het graafschap Zutphen behoren. De Heren van Anholt beweren, dat hun Heerlijkheid een vrij rijksleen is en derhalve in generlei opzicht afhankelijk van Gelderland. Intussen staat vaast, dat Anholt zowel als Breedevoort in het jaar 1532 op de schattingscedulen van het graafschap Zutphen voorkomen en aanslagen werden voor een bepaald bedrag. Hertog Karel van Gelre, die de Heerlijkheid Anholt met geweld van wapenen aan Heer Jacob van Bronkhorst ontnomen had, heeft deze in het jaar 1537 aan Diderik van Bronkhorst in leen opgedragen. In het jaar 1578 nam de Heer van Anholt als bannerheer zitting onder de Gelderse edelen en ondertekende als zodanig de Unie van Utrecht. Dooch nadat zijn stadje daarna weer in Spaanse handen was geraakt, werd het in het jaar 1580 door de Gelderse Overste Hegeman geplunderd en platgebrand. In het jaar 1717 werd in een verhandeling, ter Generaliteit ingediend, door baron Heems, keizerlijk gezant bij de Staten, de bewering naar voren gebracht, dat Anholt onafhankelijk zou zijn van Gelderland. Maar hiertegen heeft vervolgens deze provincie haar rechten omstandig aangetoond. Tot op heden is er in dit geschil nog geen uiteindelijke beslissing gevallen. Intussen oefent Gelderland geen soevereine rechten over de Heerlijkheid Anholt, reden waarom wij ons te meer ontslgen hebbengeacht om er uitvoerig over uit te weiden.

Wat was eigenlijk een Heerlijkheid??

Heerlijkheden waren er in de Middeleeuwen en tijdens het Ancien Régime. Het was een overheidsgezag verbonden aan een bepaald gebied, ter onderscheiden in hoge (met rechtspraak in halszaken) en lage heerlijkheid (met rechtspraak in civiele en kleine strafzaken).

Ancien régime, was het politieke en sociale stelsel in Frankrijk vóór de revolutie in 1789. In het algemeen regeringsstelsels die niet meer op vreedzame wijze konden worden hervormd en door een revolutie werden weggevaagd.

Voor U gelezen in de Kerkboeken der Wed. Hervormde Gemeente van
Lichtenvoorde.

uit 1715 en 1716.

Reckeninge van den Diaken Frederick Hendrick Stumph.

Een Capitaal in het poorthuijs ad. 50 Dlw. verschijnt op Maij s'jaarlix
3 gld. en 5 stu is twee jaaren f. 7-10-.

uit 1721 en 1722.

Reckeninge van den Diakon Berendt Koninck.

Nog den 8. Septembr. ontvangen van de Wed. Crabbenborghs, het Capitaal dat
de Huijs Armen gevestight hadden in het poort off gemeens Huijs
de somma ad. f.75.-.-.

uit de notulen Kerkeraad van 1658.

Voordracht.

Ouderlingen:

Gehardt van Ansum, Amptman en Richter tot Ligtenvoorde.

Arnt, Otto de Rode van Heckeren tot Tongerlo.

Henrich ten Have, Burgemeester.

Jan Crabbenborgh, Burgemeester.

Diaconen:

Claes Rabon.

Berent Tollenaer.

Johan Schrader.

Jan Planten.

gekozen:

Ouderlingen; Gerhardt van Ansum.

Henrich ten Have.

Diaconen: Claes Rbon.

Bernt Tollenaer.

Johan Tollenaer, Kuster.

In 1768 was Derck Wassink, Nagh Waker.

In 1679 was Willem Klein, Meister.

tot 1680 was Joachim Sternenborgh, Kerckmeester.
van 1681 tot 1684 was Harmen Sternenborgh, Kerckmeester.

In 1684 op 1. December is door de Kerkeraad besloten dat de Coster
van nu af aan alle avonden te 9 uren een goede poos de Klock sall
trecken en een teeken geven dat het 9 uren is.

Dit besluit wordt nu nog gehandhaafd.

Voor U gelezen in het Gemeente Archief van Lichtenvoorde.

In 1812 was Roelof Buijnink, Boschwachter, provisioneele
Burgemeester van Lichtenvoorde.

(Mr. Anne, Hendrik Hummelink uit Groenlo werd later Burgemeester.

Deze familie Hummelink kwam uit Amsterdam.)

In 1812 had Lichtenvoorde 3125 inwoners, enwel als volgt;

Stad en kring Lichtenvoorde..... 843 zielen.

Vragender. 442 ,,

Lievelde. 636 ,,

Ziewent en Harreveld. 1204 ,,

Drie eeuwen St. Bonifacius-parochie.

(Uit de parochie-historie van de St. Bonifacius-parochie te Lichtenvoorde)

In het jaar 1672, om precies te zijn op 19 september 1672 werd de gemeente Lichtenvoorde kerkelijk van Groenlo gescheiden en tot een eigen parochie verheven.

Dit werd gedaan door Bisschop Christoph Bernard von Galen, Prins Bisschop van Münster.

Tot eerste pastoor over de nieuw gevormde parochie werd aangesteld de Z.E. Hr. Wierman.

Na herstel van de vrede kwam Lichtenvoorde aan de Staten van Holland; spoedig hierna werden de R.K. priesters vervolgd, resp. werd hun het werk bijna onmogelijk gemaakt. Ook pastoor Wierman werd na enige tijd in hechtenis te hebben doorgebracht, gedwongen het land te verlaten. De R.K. gelovigen, nu geen priesters meer in hun midden hebbende, gingen naar het klooster te Zwillbrock (Dld.) of naar de Kreuzkapelle, even over de grens achter Aalten.

Na ongeveer drie à vier jaar kwam te Lichtenvoorde de Z.E. Hr. Henrikus Silvolt, priester of zendeling van de zgn. Hollandse Missie. Pastoor Silvoldt was zelf geboortig uit Lichtenvoorde. Daar echter de uitoefening van de katholieke godsdienst nog aan vervolging bloot stond; en Lichtenvoorde van kerk en goederen beroofd was en zelfs nu en dan met zware geldboeten getroffen werd, diende hij de mis in het geheim op in "De Katerhorst", een boerderij onder Vieuwent (Gen. Ruurlo). Deze hofstede lag op ongeveer een uur gaans van Lichtenvoorde. Na enige jaren werd genoemde pastoor Henricus Silvolt gesuspendeerd en door een andere priester van de Hollandse Zending, genaamd Riccius, vervangen. Deze laatste nu diende een vroegmis op "De Katerhorst" en een late dienst op het Kasteel Harreveld.

Pastoor Riccius nu oefende weliswaar zijn ambt uit onder Lichtenvoorde, maar was om veiligheidsredenen woonachtig op het kasteel te Harreveld.

Ondertussen werd de parochie Groenlo (waarvan dus Lichtenvoorde was afgescheiden) waargenomen door de paters van het klooster te Zwillbrock. Hier werd tot pastoor benoemd de Z.E. Hr. Münster. De opvolger van pastoor Riccius te Lichtenvoorde werd pastoor Manijn, geboren te Münster, gelijk de vorige priester der Hollandse Zending en evenals zijn voorganger woonachtig op Kasteel Harreveld.

Laatstgenoemde priester was echter geboortig uit Münster. Ondertussen had de gesuspendeerde pastoor Silvolt ook niet stil gezeten en hij kreeg warempel gedaan (door bemiddeling van de Heer van Lichtenvoorde, Baron van der Heiden) dat de Bisschop van Münster hem wederom toestond om zijne bediening te Lichtenvoorde

waar te nemen. Hij had bij zijn woning (binnen Lichtenvoorde) een bouwsel als kapel ingericht, waar sommigen kwamen om de mis te horen. De meesten echter bleven ter kerke gaan, waar zij dit gewoonlijk de laatste tijd hadden gedaan.

Na het overlijden van deze omstreden figuur, werd tot pastoor benoemd de W.E. Hr. W. Keller, een pater van het klooster te Zwillbrock en reeds enige tijd werkzaam als kapelaan te Groenlo. Maar inmiddels woonde op het Kasteel Harreveld nog steeds de eerder genoemde pastoor Manijn. Deze voelde zich dan ook zeer verongelijkt door de benoeming van pater W. Keller tot pastoor te Lichtenvoorde en hij beklagde zich danook bij de Nuntius. En hij had succes, pastoor Keller werd van zijn functie ontheven. Maar dit succes was niet van lange duur, want de Vicaris-Generaal uit Münster kwam hiertegen in verzet met het gevolg dat Lichtenvoorde in feite met twee pastoors kwam te zitten, want nu bleven beiden. In het jaar 1737 echter kwam er verandering en wel door een zgn. placaat, dat bepaald dat alle orde-geestelijken, die géén 60 jaar oud waren, het land moesten verlaten en moest ook pater W. Keller vertrekken. In 1737 vertrok deze en hij werd opgevolgd door pastoor te Welscher, geboortig uit Dinxperlo. Pastoor te Welscher nu bouwde op eigen kosten een pastorie. Hij overleed op 27 mei 1761. Na pastoor te Welscher kwam Nic. Bruggink, die de parochie tot aan zijn dood bediend heeft, hij overleed 5 mei 1806.

Pastoor Bruggink werd opgevolgd door pastoor J. H. Westerman. Onder zijn pastoraat werd in het jaar 1819 een zgn. Waterstaatskerk gebouwd. Deze moet fraai zijn uitgevoerd, getuige het feit dat op een aanvraag bij het Rijk in 1818 een subsidie werd geschonken van vijftien duizend gulden. Ofschoon pastoor Westerman dus wel veel gedaan heeft, was hij lichamelijk zeer gebrekkig en daarom genoodzaakt zijn pastoraat op te geven. Schijnbaar kon hij deze omgeving echter niet vergeten en ging hij na zijn pastoraat te Groenlo wonen, waar hij ook is overleden.

Gedurende deze tijd werd in de kerkelijke en parochiële bediening van Lichtenvoorde voorzien door de Z.E. Hr. Esseling, afkomstig uit Amelo bij Vreden (Dld.) tot omstreeks het jaar 1824. In hetzelfde jaar 1824 werd de Weleerw. Hr. J. A. Niessing benoemd tot Pastoor te Lichtenvoorde. Deze heeft in 1828 de R.K. Begraafplaats aangelegd op kosten van de gemeentenaren. Deze begraafplaats werd hetzelfde jaar ingezegend door de Hoog Eerwaarde Heer Gerritsen met assistentie van Pastoor Berentsen uit Zevenaar. Pastoor Niessing overleed 10 oktober 1856. Kapelaan J. W. van Leuffen, die gedurende de vijf jaar kapelaan was geweest onder Pastoor Niessing, nam de pastorale bediening waar tot 1 januari 1857. Op 1 januari 1857 werd tot Pastoor te

Lichtenvoorde benoemd J. C. Hondvorst van de orde der Minderbroeders Recollecten. Hij werd tot Pastoor te Bolsward benoemd in 1861; in welk jaar Pater M. A. Lonink hem als pastoor opvolgde. Deze was vroeger rector der Zusters Recollecten te Rotterdam, bewerkte dat deze zusters zich te Lichtenvoorde vestigden tot het besturen van bewaar- en naaischolen in het jaar 1865, toen zij in de maand maart te Lichtenvoorde kwamen en zich vestigden in een paar kleine woningen, door het kerkbestuur daarvoor aangekocht. In het jaar 1868 op 19 september brandde de pastorie af en werd meer achterwaarts van de straat herbouwd. Op 7 november 1875 volgde Pater B. A. van Turnhout Pastoor M. A. Lonink op, bij wie hij van juni 1867 als kapelaan gevond had. Tijdens het pastoraat van Pastoor B. A. van Turnhout werd de parochie Vragender gesticht op 23 oktober 1876 door Mgr. A. J. Schaepman. 14 December 1883 stierf Pastoor B. A. van Turnhout en werd 4 januari 1884 opgevolgd door Pater W. J. F. Derks. Deze vergrootte door aankoop van grond het kerkhof. Hij mocht echter niet velen erop begraven, want reeds 13 november 1885 werd Pastoor Derks opgevolgd door Pater J. H. A. Nieuwenhuis. Daar de behuizing, waar de Zusters woonden en school hielden sinds lang zo vervallen waren, dat zij uiteindelijk in een onbewoonbare geraakten, moest besloten worden tot het bouwen van een nieuw gesticht en schoollokalen. Hierover werden onderhandelingen geopend met het Moederhuis te Rotterdam en Mgr. Artsbisschop Snickers, doch daar vele moeilijkheden telkens kwamen opdagen, besloten de Zusters in mei 1889 te vertrekken. Op dringend aanzoek echter van het Kerkbestuur werd het vertrek uitgesteld en besloten dat de Zusters op 1 augustus 1889 Lichtenvoorde zouden verlaten. Op 5 juli 1889 arriveerde te Lichtenvoorde Pater G. J. J. Tollenaar tot pastoor benoemd in plaats van Pastoor P. Nieuwenhuizen. In de maand juli werd besloten dat de Zusters zouden blijven en een nieuw gesticht en bewaarscholen gebouwd worden. Onder goedkeuring van Mgr. P. A. Snickers had de aanbesteding plaats op 13 februari 1890. De gebouwen werden in bezit genomen en betrokken in november 1890. In hetzelfde jaar werd het lijkenhuis in kapelvorm op het kerkhof gebouwd. Een stukje grond zo breed als het kerkhof, gelegen tussen de weg, die naar het kerkhof voert en aangrenzend weiland werd aangekocht in 1891. In het jaar 1891 werden de kerkramen ontdaan van het donkere glas, waarmede de cirkelvormen verdwenen waren en van gewoon kathedraal-glas voorzien, hetgeen met het wegnemen van de donkere rand onder aan de ramen beter licht gaf in de kerk. Ook werden de donkere randen om de ramen naast het hoofdaltaar vervangen door kathedraal-glas, teneinde licht te ontvangen op het altaar. Dit altaar werd naar de eis van de bouwtrant

(vervolg pag. 22 onderaan)

Vraag en Aanbod.

Dit is de naam van de rubriek, waarvan we hopen dat de werkgroepen en leden welke op eigen houtje onderzoekingen verrichten, of studie's maken, veelvuldig gebruik van zullen maken.

De Werkgroep Archeologie welke op dit moment opgravingen doet, op het landgoed " Het Tongerlo " vroeger genaamd " Tongelder " na twee zaterdagen graven kunnen we zeggen, dat we wel enig succes hebben alhoewel het nog te vroeg is om hier over mededelingen te doen, willen we wel vermelden, dat we alle medewerking hebben van de bewoner, de Heer Wamelink. Afgelopen zomer hebben we geprobeerd, om in Vragender de plaats te bepalen, waar vermoedelijk vroeger de adellijke hoeve de Hof van Dalen heeft gestaan, ondanks alle medewerking van de Heer Wassink geen succes gehad.

Wie kan ons uit de inpasse helpen? Is er onder de lezers iemand die aanwijzingen heeft, welke nut heeft voor onze werkgroep bij voorbaat dank.

Verder is de werkgroep archeologie, op zoek naar archeologische voorwerpen, als potjes- kruiken- flessen of scherven hiervan. Deze zijn van veel belang voor onze werkgroep, om de ouderdom te bepalen en eventueel vind plaatsen te achterhalen, welke misschien verder onderzocht kunnen worden. Ook munten zijn van belang.

Contact adres voor Archeologie,

H.H. Eekelder,

Aaltense weg 44.

Tel. 2306.

De Heer H. Eekelder, onderzoekt de postgeschiedenis van Lichtenvoorde.

Hij heeft prettig contact met de Heer J. Maters Hoofd van Dienst te Lichtenvoorde en met De Heer J. Giphard van het Postmuzeum te Den Haag.

In de lijst, met de namen, van de Hoofden van dienst aan het kantoor te Lichtenvoorde, ontbreken nog enkele gegevens n.l.

Naam	Aanstellings datum	einde dienst betrekking
R. Kruip.	22-7-1851.	onbekend.
L. Kruip.	onbekend.	I-7-1856.
J.B.vKarssen.	I-9-1856.	onbekend.
J.B.v Harxen.	onbekend.	I-7-1892.

Wie kan uitkomst geven.

Verder wil de Heer Eekelder graag in het bezit komen, van brieven van voor 1852 z.g. eofilatelistische brieven zonder postzegels. Verder brieven, enveloppen postkaarten, ansicht kaarten, luchtpostbrieven, censuurpost uit de oorlog, post uit concentratiekampen militairepost, kranten met postzegels brieven met postzegels, stukken met telegraafzegels en stukken met brandzegels. Verder is Hij op zoek naar ansichtkaarten uit Lichtenvoorde.

Aanbiedingen aan de Heer H. Eekelder,

Aaltenseweg 44, Tel. 2306.

Vervolg Drie eeuwen St. Bonifatius Parochie.

marmere geschilderd; de beelden van St. Franciscus en St. Joannes tussen de kolommen geplaatst; St. Josef ten halve "doorgezaagd" op zijn plaats hersteld, in de nis boven het altaarstuk, waar het vroeger ten voeten uit gestaan had; welke nis echter door onkundige wat verkleind was om de polychromie boven het altaar te laten zien. De boog van het altaarstuk tot een halve meter diepe nis veranderd en het door de tijd vergane schilderij vervangen door een nieuw, geschilderd door Pater Tollenaar. (Wordt vervolgd).

B.

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013